

УДК 808.3-56:883.3-1

СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СЛОВОТВОРУ В ПОЕЗІЇ М. ЗЕРОВА

Денисенко Л. П.

М. Зеров активно використовує засоби словотвору для вираження різних відтінків експресії, надання словам книжного, емоційного забарвлення, що робить його поезію такою ілюстративною і в той же час такою глибокою за змістом.

У творах М. Зерова знаходимо суфікси з книжним відтінком **-анн(а), -енн(а), -інн(а), -ств(о) (-зст(о)), -цтв(о), -ість, -от(а), -ист(ий)**, які надають поезії більшої абстрактності, глобальності, і суфікси розмовного відтінку **-ищ(е), -уват(ий), -аст(ий), -ав(ий) (яв(ий)), -уч(ий) (-юч(ий)), -уц(ий) (юц(ий))**, що вносять живомовний струмінь. Серед них суфікси віддієслівних іменників **-анн(а), -енн(а), -інн(а)**, що утворюють абстрактні і загальні назви, становлять близько 22%, напр.: *Та розійшлося чарування часне: Осінній день, тепло і сонце ясне Побачили мене сухим стеблом [1,69]. А там світають дні прозріння і науки... [1,27]. Знай: коли б люди своїм мордуванням і мукам всякчасним Бачили певний кінець, то якось вони спромоглися Стати на опір погрозам жерців та стражданням поетів [1,130]. Все, що вдалось поколінням, Все, що виводили віки, Ти руйнував одним велінням, Єдиним порухом руки [1,412]. О музо! Наслухай Господнього веління: Не прагнучи вінця, оподаль від борні Стрівай байдужістю і осуд, і хваління, І блазня присуди дурні [1,397].* Старослов'янські за походженням суфікси **-ств(о) (-зтв(о)), -цтв(о), -ість** складають 24%: *А потім надійшло гурманство слова: Добірних звуків шата пурпура Оповила мій символічний "блат"... [1,45]. Зачотів, лекцій, дум і хвилювань Позаду залишилось довгі смуги, Коли їм тьмою крились виднокруги І товариство їх топило в твань [1,45]. І справді – що таким знавецтва суд убогий? Іван зламав свій заповітний круг, Глуху обмеженість, батьківський плуг Іван спалив у цій печі могутній [1,39]. А кінь гребє І ловить ніздрями далеку возкість Дону [1,61].* Позначений експресією книжності й прикметниковий суфікс **-ист(ий)** з основами, що виражають структурні і фізичні властивості предметів (9%). *Море півдиском на ній, круглиною оберне долі, І золотиста луска грає на синьому тлі [1,88].* Для посилювання стилістичної виразності тексту М Зеров застосовує вищенаведені засоби попарно або в рядах, напр.: *Все, що вдавалось поколінням, Все, що виводили віки, Ти руйнував одним велінням, Єдиним порухом руки [1,412].*

Як засоби емоційно-експресивного тонування тексту майстер художнього слова використовує суфікси іменників **-ищ(е)** (8%) та прикметників **-уват(ий)** (18%), **-ист(ий)** (5%), **-ав(ий) (-яв(ий))** (9%), а також **-уч(ий) (-юч(ий)), -уц(ий) (-юц(ий))** дієприкметникового походження (21%), напр.: *А строгих образів звисока Злітає стовпище рясне... [1,75]. А я – засушений, воронуватий – Плету собі – кастальський пілігрим – Банальне плетиво банальних рим Та сонетоїда мотузні грати [1,73]. І вроди й гідності струмистий німб Над чолом ніжним і дитячим сяє [1,59]. Цей вал, надгробки (їх зосталось трохи!) – Застиглий шум пістрявої епохи, Що тут метала бистрий "фараон", Епохи тьми, неволі і азарта; І грецька назва з припіском: Херсон – З тій же колоди висмикнута карта [1,39]. В погожі ночі, в запахуцїм травні... Вона стоїть пречиста і свята... [1,47].*

Кількісно збагачують внутрішню експресивну лексику, а відтак збільшують її виражально-зображальні, емоційно-оцінні можливості слова, утворені за допомогою іменникових та прикметникових суфіксів з демінутивним (**-ок, -ин, -ик, -чик, -к(а), -ичок, -очк(а), -еньк(ий)**) та пейоративним значенням **-уц(ий) (-юц(ий)), -енн(ий), -ищ(е)** напр.: *Ще вчора він слова точив мені медові, І стільки прязні було в облесній мові! Та утиральничок скрашав поважну статъ [1,44]. І там громадку нашу, горем гнану, Зустріли лотофаги; з глибини Землі своєї принесли вони Поживу нам солодку і незнану [1,24]. Плач, Венеро! Плачте, купідони! Плачте, люди витончені й чемні: Вмер горобчик милої моєї, Вмер горобчик, що вона любила І як свого ока доглядала [1,191]. Б'ють молоти, нові часи кують І будять луку займище просторе [1,29]. Нині ж судилось мені – і мій смуток і біль нестерпучий! – В споміні тільки плекать ті неохмарені дні! [1,386]. Дванадцять днів, дванадцять синіх чап, Над сірими і ржавими ярами – Ми їх пили маленькими ковтками, Бо знали ми: півмісяць буде наш [1,55].*

Стилістична наснаженість певною мірою забезпечується і префіксами. Словотвірний тип іменників з префіксом **пра-**, який вказує на давність чи далекий у часі родинний зв'язок, тепер є непродуктивним і лексично обмежується всього кількома назвами, які позначені експресією урочистості, піднесеності, поетичності: *Римського роду прамати, утихо людей і безсмертних, Ти, благодатна Венеро! [1,128].*

Останні дні дрімотно досинає Олегів мужніх **прастаре** кубло [1,29]. У М. Зерова зустрічаємо несподіване утворення, яке порушує норми емпіричної продуктивності і системності словотвірного типу [2,163], а саме: *Як ніжна **праосінь** ти йдеши моїми снами, Мов китиці калин, рожевієши устами...* [1,80]. Створює стилістично заданий тон вислову префікс **про-**: *В крайнебі гасли **просмуги** янтарні, А проти нас крізь млу і далечінь Займалось дві зорі на солеварні [1,55]. Хоч як звели тебе гермокопиди І несмак архітекторів-нездар, І всюди **прослід** залишив пожар, - Ти все стоїши, веселий, ясновидий...* [1,28].

Нерідко емотивна експресія творів М. Зерова виникає на ґрунті нульсуфіксального складання: Епічний **пиворіз**, герой – вагант, Він всюди сіяв щедрою рукою Колядку, діалог і студний кант [1,32]. Ут – Напіштїме, давній предку мій, Загублений в далекім океані, Я – Гільгамеш, прославлений на брані, Я - цар Урука, кат і **лиходій** [1,57]. Поет активно вживає складені іменники-зближення, що являють собою сконденсовані порівняння: Ще далі... тиша славного кварталу, Де в куряві розкопаного валу **Храм-мавзолей** покоїть свій фронтон [1,38]. На основі прислівниково-прикметникових словосполучень майстер слова утворює прикметники-юкстапозити, що характеризують психічний стан (ознаки, що виражають або викликають настрій людини): Тягар робочих літ наліг мені на плечі, І голос чую **я настирливо-шорсткий**: Лукавий наймите, а де ж доробок твій?... [1,80].

Потужної експресії надають вислову, оновлюють емоційну насиченість слова іменники, утворені нульсуфіксальним способом, напр.: І вгору брались ми крізь глід і терен, Не зводячи очей з огнистих зерен, Просипаних на кристалічну **синь** [1,55]. Хай рання **юнь**, надїями рясна, Схиляється бездумними очима Над склянкою рожевого вина [1,43]. Ти кажеш:” Поліфем!..” Нащадок Посїйдонів, Він знав вогонь, а ці – сире і свіже рвуть; Не має вину їх непогамовна **лють**, Не відають святих гостинності законів [1,25].

М. Зеров використовує комбіновані способи словотвору, напр., основоскладання з суфіксацією: *Ліс перед вами схилить **верховіття** І **себелюбство** згине, як туман* [1,51].

За допомогою словотвірних засобів поет творить різні стилістичні фігури й побудови (градації, повтори, контрасти), які здатні викликати в читача глибокі художньо – естетичні враження і досягаються завдяки контрасту, який ґрунтується на зіставленні слів із семантично різними постпрефіксальними частинами: *Який ясний і **безтурботний** спів Ще нам пригадає ті дні **безхмарні*** [1,72]. До нього за своїми стилістичними ознаками дуже близький контраст, що ґрунтується на зіставленні й протиставленні композитів, у яких перші структурні компоненти однакові, а другі різні, напр.: *Хай Гірсове **благословення** Додасть вам зваги й сил нових, Щоб вам зазнять **благоволення** Урядників і станових...* [1,95].

Меншою мірою М. Зеров використовує префіксально-суфіксальний спосіб. За допомогою цього способу поет надає словам відтінку урочистості, піднесеності, поетичності, напр.: *О ні! В пустелі цій не випадає манна, Сидить лише **гризот** **неублаганний** смок І душить тугою мій виснажений крок* [1,69].

Зустрічаємо в поезії М. Зерова й зразки префіксально-безафіксного способу творення, які поновлюють емоційний відтінок слова: *А **Одіссей** стоїть і, сам не свій, Під чарами стрільчастих брів і вій Ладен забути **безмір** мук і горя...* [1,59].

Ще менше поет використовує зі стилістичною метою морфолого-синтаксичний та лексико-синтаксичний способи. Субстантивовані прикметники, що означають абстрактні поняття, мають відтінок книжності. Використання таких прикметників у поезії М. Зерова як іменників надає їм узагальнюючого експресивно-стилістичного значення, напр.: *Я пам'яттю живу і мріями старими; Видінь **минулого** передо мною рій...* [1,399]. ***Старих** я чую прикрий сміх І слово, значене хулою...* [1,409].

Отже, М. Зеров широко використовує словотворчі засоби, які надають мові поезії стилістичної гнучкості, милозвучності і ритмічності, забезпечують потреби римування та структурно-граматичної компресії, визначають ліро-епічний тон його поезії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зеров М.К. Твори в 2т. Т1.-К.,1990.-843с.
1. Чабаненко В.А. Стилістика експресивних засобів української мови. Ч.1 – Запоріжжя:ЗДУ,1993.-216с.
2. Пономарів О.Д Стилістика сучасної української мови. – К., 1992. – 248с.
3. Дідківська Л.П., Родніна Л.О. Словотвір, синонімія, стилістика. – К., 1982. – 168с.
4. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови. – К., 1978. – 376с.
5. Дорошенко С.І. Граматична стилістика української мови. – К., 1985. – 200с.